

בבית המשפט העליון

בע"מ 4459/14

לפני: כבוד השופט נ' הנדל

המבקשת: פלונית

נגד

המשיב: פלוני

בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי תל
אביב מיום 19.05.2014 בתיק עמש 045610-09-12

בשם המבקשת: עו"ד רוברט ליכט-פטרן

בשם המשיב: עו"ד עמית אלזם; עו"ד בעז קראוס

החלטה

מונחת לפניי בקשה למתן רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתל אביב (עמ"ש 45610-09-12, כב' השופטים י' ענבר, י' שבח ו-ש' שוחט), במסגרתו התקבל ערעור המשיב על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה (ת"ע 106262-07, כב' השופטת ח' ריש-רוטשילד), לפיו צוואת המנוחה היא תקפה.

רקע והליכים

1. המבקשת והמשיב הם אחים, שאימם הלכה לבית עולמה ביום 5.7.2007, לאחר התמודדות עם מחלה קשה (להלן: המנוחה). במהלך מחלתה, לוותה המנוחה על ידי המבקשת, אשר הרבתה לשהות במחיצתה. צוואת המנוחה נערכה כ-3 חודשים לפני פטירתה, ביום 27.3.2007, ולמחרת הופקדה אצל הרשם לענייני ירושה (להלן: הצוואה). בצוואה, זיכתה המנוחה את המבקשת בכל רכושה "ללא יוצא מן הכלל", תוך שהדגישה כי למשיב "אינני מורישה דבר" (סעיפים 2-3 לצוואה).

המשיב הגיש כתב התנגדות לצוואה, בטענות של העדר כשרות, מעורבות פסולה והשפעה בלתי הוגנת (על פי סעיפים 26, 35 ו-30 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965, בהתאמה (להלן: החוק)). עוד נטען לפגם צורני בצוואה, שנחתמה בפני עד אחד בלבד. בית המשפט לענייני משפחה דחה טענות אלה, וקבע כי הצוואה תקפה. ערעור המשיב התקבל, באשר לטענה בדבר השפעה בלתי הוגנת. דהיינו, בית המשפט המחוזי הותיר על כנו את קביעותיו של בית המשפט לענייני משפחה, לפיהן המנוחה הייתה כשירה לערוך את הצוואה והמבקשת לא הייתה מעורבת בעריכתה באופן המביא לפסלותה על פי סעיף 35 לחוק. יחד עם זאת, נקבע כי בחינת נסיבות עריכת הצוואה כמכלול מעלה כי התקיימה "השפעה בלתי הוגנת". מכאן הבקשה שבפניי.

טענות הצדדים

3. לעמדת המבקשת, הטענה בדבר השפעה בלתי הוגנת הועלתה על ידי המשיב בחצי-פה בלבד, והיא כלל לא נדונה בפני בית המשפט המחוזי. עוד נטען כי הקביעה בדבר השפעה בלתי הוגנת מבוססת על "עובדה" שאינה מתיישבת עם חומר הראיות שהוצג, לא נטענה על ידי המשיב וממילא לא הוכחה – לפיה המבקשת התגוררה עם המנוחה לאחר עריכת הצוואה. לגופם של דברים, סומכת המבקשת את ידיה על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה והנמקותיו בדבר העדר השפעה בלתי הוגנת.

המשיב טוען כי פסק דינו של בית המשפט המחוזי מבוסס על חומר הראיות שהוצג בפני ערכאות קמא, ואין הצדקה להתערב בו. עוד מטעים המשיב כי הטענה בדבר השפעה בלתי הוגנת הועלתה ונדונה לגופה. כמו כן, לגישת המשיב, אין נפקא מינא לעובדה שהמבקשת לא התגוררה עם המנוחה. על פי קו זה, אין בכך כדי לשלול את שליטתה של המבקשת במנוחה, במצבה הקשה, העולה – יחד עם שאר הנסיבות ובכללן חריגות תוכנה של הצוואה – כדי השפעה בלתי הוגנת.

דיון והכרעה

4. הבקשה סובבת סביב המישור העובדתי והראייתי של המקרה. על פי הכלל המשפטי, המושרש היטב בשיטתנו, אין זו דרכה של ערכאת הערעור להתערב בממצאים עובדתיים שנקבעו על ידי הערכאה המבררת. פסק דינו של בית המשפט המחוזי התייחס בצורה מעמיקה ובאריכות לממצאים העובדתיים והראייתיים שנקבעו על ידי בית המשפט לענייני משפחה, והתבסס עליהם – חרף התוצאה השונה אליה הגיע. אמנם, על פני הדברים נפלה טעות בקביעה כי המבקשת עברה להתגורר עם המנוחה. ברם, אפילו כך הוא, נראה כי אין בדבר כדי לשנות את תוצאת פסק הדין. כפי שצוין על ידי בית המשפט המחוזי, לא אחת, לצורך הכרעה הובאו בחשבון נסיבות עריכת הצוואה כמכלול (ראו, למשל, פסקאות 14, 16ה, 17 ו-18 לפסק הדין).

בית המשפט המחוזי מצא כי מכלול זה מורכב, בין היתר, מאלה: מצבה הפיזי והנפשי הקשה של המנוחה, העדר עצמאותה ותלותה הפיזית – היומיומית והאינטנסיבית – במבקשת מהווים "כר נוח להשפעה", גם אם אינם פוגמים ביכולתה של המנוחה להבחין בטיבה של הצוואה; תוכנה החריג של הצוואה, המדירה את המשיב לחלוטין; נסיבות עריכת הצוואה, המלמדות על מעורבות המבקשת בעשייתה – גם אם אינה עולה כדי מעורבות פסולה לפי סעיף 35 לחוק; דפוס הפעולה של עורך הצוואה המעורר את החשד כי הדריך את המבקשת כיצד

לנהוג בקשר עימה; וניסיונותיה של המבקשת להעלים את טביעות אצבעותיה בקשר לעריכת הצוואה, לצד הקביעה של בית המשפט לענייני משפחה בדבר העדר מהימנות המבקשת בקשר למטרת הנסיעה לעורך הדין ולרשם הירושות. על רקע זה, הגיע בית המשפט המחוזי למסקנה כי התקיימו אבני הבוחן שנקבעו בפסיקה לצורך הכרעה בשאלת קיומה של השפעה בלתי הוגנת (דנ"א 1516/95 מרום נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נב(2) 813 (1998), להלן: הלכת מרום).

כפי שנקבע בהלכת מרום, אין די בקיומה של תלות או השפעה כשלעצמה, ויש להראות את יסוד אי-ההוגנות שבהשפעה זו. המבחן הוא, למעשה, האם תלות המצווה בנהנה היא מקיפה ויסודית עד כדי כך שהיא שוללת את רצונו החופשי של המצווה לעשות ברכושו ככל שיחפוץ. בית המשפט המחוזי, לאחר ניתוח מקיף ויסודי, הגיע למסקנה חיובית. ובלשון פסק הדין: "במבט על, על מכלול נסיבות עשיית הצוואה, תוך התייחסות למצבה הפיזי והשכלי-הכרתי הירוד (הגם שאינו עולה כדי פסלות כשלעצמו) מתעורר חשד כבד ביותר בנוגע לשאלה אם הצוואה משקפת את רצונה החופשי והאמיתי של המצווה". הנה כי כן, פסק הדין של בית המשפט המחוזי מעוגן בנסיבות המקרה הספציפי, מתבסס על ממצאי בית המשפט לענייני משפחה ומחיל את ההלכה הפסוקה על אלה. לפיכך, איני רואה מקום להתערבות בקביעתו בדבר בטלות הצוואה.

5. מצאתי לנכון להתייחס בצורה נקודתית לשתי סוגיות שמתעוררות בבקשה זו.

הסוגיה האחת, כפי שצוין, היא טענת המבקשת לפיה בית המשפט המחוזי קבע כממצא כי עברה להתגורר עם המנוחה – ולא היא. מעיון בפסקי הדין עולה, כי בית המשפט לענייני משפחה ציין בצורה ברורה כי זה אינו המצב (סעיף 35.6 לפסק דינו), ואילו בית המשפט המחוזי הציג זאת כעובדה, מעין נתון של ערכאה קמא. דהיינו, אין זה המקרה בו ערכאת הערעור התערבה בממצאים עובדתיים של בית המשפט המברר. בל נשכח, כי העובדה שנהנה התגורר עם המצווה עשויה להיות רלוונטית ומהותית לשאלת ההשפעה הבלתי הוגנת, ואינה בהכרח "נתון-

רקע". לכן, במבט ראשון שאלה לגיטימית היא האם אין בנתון מוטעה זה – שלפיו המבקשת התגוררה עם המנוחה – כדי לדרוש שבית המשפט המחוזי הוא אשר יאמר את דברו באיזו מידה "נתון" זה רלוונטי להכרעתו, אם בכלל. משמעות הדבר היא החזרת התיק לבית המשפט המחוזי.

ברובד הכללי, ומבלי לקבוע מסמרות, ניתן להציג שלוש אפשרויות של התייחסות ערכאת ערעור שנייה למצב בו ערכאת הערעור הראשונה טעתה, או טעתה לכאורה – בקביעת ממצאים עובדתיים שעומדים בניגוד לקביעות הערכאה המבררת, או שלא נזכרו בהן – כנראה מתוך טעות ולא מתוך התערבות. האפשרות הראשונה היא כי הטעות כה יסודית והתייחסותו של בית המשפט שלערעור מלמדת כי הסתמך על ממצא זה כל כך, שייתכן כי די בכך לקבלת הערעור על ידי ערכאת הערעור השנייה. הניסיון המשפטי מלמד כי תוצאה זו נדירה, אך הינה בנמצא. האפשרות השנייה היא כי ערכאת הערעור השנייה תותיר את התוצאה על כנה, משום שעולה מקריאה מקיפה ויסודית של החלטת בית המשפט שלערעור (בערכאה ראשונה), כי התוצאה הייתה נשאת על כנה בכל מצב. האפשרות השלישית היא שערכאת הערעור השנייה תורה על החזרת הדיון לערכאת הערעור הראשונה, כדי שהאחרונה תביע את עמדתה באיזו מידה השפיע הנתון המוטעה על הכרעתה. היתרון באפשרות זו הוא כי ערכאת הערעור הראשונה אומרת את דברה בצורה מפורש. החיסרון שבה נובע מכך שלא תמיד הדבר נחוץ, וראוי – ככל שניתן וצודק – שלא להאריך בהליכים ואולי אף לחזור למצב של ערעור שלישי חוזר.

ההכרעה בכגון דא בין שלושת האפשרויות תלויה בנסיבות המקרה, תוך בחינת סוג הטעות והשפעתה על ההכרעה של ערכאת הערעור הראשונה. לעיתים, ערכאת הערעור השנייה אף עשויה להגיע למסקנה שאין זה מעלה או מוריד אם אכן נפלה טעות בנתון עובדתי או משפטי זה או אחר. אפשרות שכחה עוד יותר היא כי הטעות אינה עומדת במרכז ההכרעה של ערכאת הערעור הראשונה, ועל כן לא יהיה נכון להעניק לה משקל יתר. קשה לקבוע כללים ברורים. לרוב, העניין הוא של מידה ודורש שיקול דעת רחב של בית המשפט.

6. בענייננו, שני נימוקים מרכזיים הובילו אותי למסקנה כי ניתן להורות על דחיית הבקשה אף לגופה, מבלי להחזיר את העניין לבית המשפט המחוזי. לאמור – כי במקרה דנא יש לנקוט האפשרות השנייה.

הנימוק הראשון הוא כי כלל לא ברור שהטעות הנטענת רלוונטית להכרעה במישור העובדתי. אבהיר. בית המשפט המחוזי ציין כי המבקשת עברה להתגורר עם המנוחה, בניגוד לקביעת בית המשפט לענייני משפחה שלפיה המנוחה מתגוררת לבדה ועצמאית אף במועד קבלת המנוחה בבית החולים (סעיף 36.5 לפסק הדין). ברם, ההפניות של המבקשת בבקשתה שלפיהן קבע בית המשפט המחוזי כי המבקשת עברה לגור עם המנוחה (עמ' 9-11 לפסק דינו) מתייחסות לתקופה שלאחר עריכת הצוואה. עניין זה צוין מפורשות. לכן, וכך עולה מפסק דינו של בית המשפט המחוזי, נתון זה אינו רלוונטי בצורה ישירה לשאלת ההשפעה הבלתי הוגנת. כמובן, עילה זו נבחנת מבחינה משפטית עובר למועד עריכת הצוואה וכך גם בחנו הערכאות הקודמות את הדברים. המסקנה היא כי הטעות העובדתית אינה שלובה בהכרעה המשפטית מבחינת הזמן הרלוונטי. על כן, אין מקום אלא לדחות את טענת המבקשת בסוגיה זו, אף אם נפלה טעות.

הנימוק השני הוא כי בסיכום המפורט בסיפא של פסק דינו של בית המשפט המחוזי – תוך כדי הצגת מכלול הנסיבות שהביאו למסקנה בדבר קיומה של השפעה בלתי הוגנת – לא ניתן משקל לכך שהמבקשת התגוררה עם המנוחה. גם לא, לכאורה, בתקופה שלאחר עריכת הצוואה. תוספת זו חשובה שכן על אף שאמרת לעיל כי מבחינה משפטית בוחנים את קיומה של השפעה בלתי הוגנת עובר לעריכת הצוואה, תיתכנה נסיבות שבהן המצב לאחר עריכת הצוואה עשוי ללמד, מבחינה נסיבתית, על המצב טרם עריכת הצוואה. זה אינו המצב בענייננו. דהיינו, מפסק דינו של בית המשפט המחוזי עולה כי הוא לא הושפע בפועל, ודאי לא בצורה ממשית, מהטעות בבואו לבחון את הטענה בדבר השפעה בלתי הוגנת.

7. את הסוגיה השנייה שדורשת התייחסות נקודתית בבקשה זו ניתן להציג בדמות שאלה משפטית. בענייננו, בית המשפט לענייני משפחה כתב פסק דין

מנומק, מפורט וזהיר תוך התייחסות לפסיקה הרלוונטית. אם כך, האם צדק בית המשפט המחוזי בהתערבותו במסקנת בית המשפט לענייני משפחה? מדוע היה נכון לשנות ממסקנת הערכאה המבררת? יוזכר כי הפער בין שתי הערכאות גדול הוא. כאמור, בעוד שבית המשפט לענייני המשפחה אישר את תקפות הצוואה על כל המשתמע מכך, בית המשפט המחוזי הפך את הקערה על פיה.

התשובה לכך נעוצה בנקודת מבטו של בית המשפט המחוזי. הוא בחן את סוגיית ההשפעה הבלתי הוגנת כמכלול. כך ראוי לנהוג. הנטל להוכיח עילת פסלות זו רובץ על המבקש את פסלות הצוואה (המשיב כאן). אך יש לזכור, כי לא פעם הראיות הינן נסיבתיות (ראו, למשל, הלכת מרום בעמ' 848). בענייננו, המשיב טען לעילות פסלות נוספות, כגון העדר כשרות ומעורבות בעריכת הצוואה. סבורני כי בצדק נדחו עילות אלה על ידי בית המשפט לענייני משפחה. אך עדיין, חוטים שונים של עילות שונות – הגם שלא היה בכוחם לבסס עילה עצמאית – יכולים להישזר יחד לרבדים המחזקים ומבססים את מסקנת בית המשפט המחוזי. ההשפעה הבלתי הוגנת העולה עד כדי שלילת הבחירה החופשית של המצווה הינה מבחן דינאמי ורחב כקשת החיים. בית המשפט המחוזי נעזר בחוטים השונים כדי להגיע לראייה כוללת המשקפת את מלוא התמונה. מכאן וביישום הדברים, נראה לי נכון להעדיף את פסק דינו של בית המשפט המחוזי על פני זה של בית המשפט לענייני משפחה.

8. משהגעתי למסקנה זו, אוסיף כי מדובר בבקשה למתן רשות ערעור ב"גלגול שלישי", על כל המשתמע מכך. כפי שעולה מהדברים, העניין נבדק גם לגופו אף בשל השינוי המהותי בתוצאה אליה הגיעו שתי הערכאות קמא. כמו כן היה מקום לבחון את העניין על רקע הטענה בדבר הטעות, שבמבט ראשון – אך לא במבט שני – מושכת את העין.

סיכומו של דבר, לאחר עיון בחומר, נחה דעתי כי מקרה זה אינו בא בקהל החריגים מצדיקים מתן רשות ערעור בגלגול שלישי. חרף האדרת הכללית שמנסה המבקש להלביש על הבקשה, המחלוקת שביסודה מתוחמת לעניינם הפרטי של

הצדדים וליישומם של המבחנים שנקבעו בפסיקה בנסיבות הקונקרטיות. כמו כן, איני סבור כי נוצר כל עיוות דין למבקשת המצדיק התערבות ערכאה זו.

9. אשר על כן, הבקשה נדחית. המבקשת תישא בהוצאות המשיב בסך של 10,000 ש"ח.

ניתנה היום, י"ז אייר תשע"ה (6.5.2015).

ש ו פ ט